

КАЗАХСТАН

Казахстан је независна држава од 1992, а дотле је била совјетска република у оквиру СССР. Казахстан је чланица Заједнице независних држава (ЗНД) која окупља све бивше совјетске републике сем три балтичке (Естоније, Летоније и Литваније које су једине ушле са постсовјетског простора у Европску унију).

Казахстан је после Русије најпространија држава на постсовјетском простору са површином од 2.756.000 km². Примера ради Украјина има 602.000 km², а друге чланице ЗНД (сем Русије која има 17,1 милион km²) још мању површину. Казахстан је просторно већи једанаест пута од Велике Британије, или девет пута од Италије, те више од седам пута од Немачке гледано појединачно. На тако великом простору живи свега око 17 милиона становника, па је просечна густина насељености око 6 становника на km². То је јако мала густина насељености, пошто чак и Русија има близу 9 становника на km² (Србија и Црна Гора око 100 становника на km², а западноевропске државе, сем Француске која је нешто ређе насељена од њих, просечно око 200 становника на km²).

Делимично разлог овако слабој насељености пространог Казахстана можемо тражити у климатском фактору и у квалитету тла. Казахстан је претежно низијска република, што се посебно односи на његов западни и северни део. Централни део Казахстана је побрђе између 300 и 1.000 m висине. На истоку и југоистоку побрђе полако прераста у планине од којих су највеће Алтај и Тјан Шан чије висине досежу и до 7.000 m. Тло је по плодности разноврсно. На северу је плодно черноземско земљиште, у централном делу Казахстана је сиромашно полупустињско сиво и смеђе тле, а даље према југу су пешчане пустиње. Биљни свет је оскудан. Сразмерно својој величини Казахстан има веома мало шума, тек близу 5 %. Клима Казахстана је континентална, на северу оштрија, а идући према југу зиме су све блаже. Међутим, главни проблем представља сушност, тако да су средишњи делови у ствари полупустињски и пустињски. Средња јануарска температура у северном Казахстану је од -14 до -10°C зависности од области, док је у централном Казахстану нешто виша. На

самом југу око Ферганске долине она се приближава 0°C, што значи да су ту зиме далеко угодније. Са друге стране због велике континенталности казахстанске климе постоји огромна температурна разлика између врућих лета и релативно оштрих зима.

Казахстан је сиромашан у погледу вода, нарочито квалитетне слатководне. Наиме, република има излаз на три велика слана језера: Каспијско које је у ствари велико затворено море, Аралско и Балхашко. Каспијско море (језеро) има велики привредни значај, али је на казахстанском делу обале изграђено свега неколико квалитетних лука у првом реду Гурјев. Аралско језеро, је у процесу смањивања своје површине, захваљујући прекомерном одливу воде протеклих деценија, проузроковане изградњом система канала вештачког наводњавања још у совјетском периоду. Од великих река најзначајније су Сир-Дарја, Урал, Иртиш и Ишим, које све, сем Сир-Дарје, само мањим делом свог тока пролазе кроз Казахстан. С обзиром на релативну малу количину падавина, велико испаравање и на заслањеност дела постојећих водених површина, Казахстан има реалан проблем снабдевања водом. Тако се за пијаћу воду користе дубоки артерски бунари (пошто је вода често у мање дубљима слана) као и стварањем водохранилишта на рекама од којих се водоводом снабдевају индустрија и насеља удаљени по неколико стотина километара.

Казахстан је богат минералним благом. Нарочито је богат рудама обојених метала – бакра, олова, и цинка. У рудама су нарочито богате Алтајске планине. Резерве бакра у Казахстану износе око половину процењених резерви на постсовјетском простору (или данашње ЗНД) као и више од половине залиха олова и цинка. Велика налазишта бакра су Джекказган, Коунрад, Бозшакуљ, а олова и цинка Зирјановск на Алтају. Постоје и значајне резерве сребра и злата у северном и источном делу земље, никла (североисточно од Актјубинска), титана и мангана у централном Казахстану, боксита, хромита, кобалта. У северном делу земље се налазе велике резерве гвоздене руде код Кустања недалеко од уралских металургијских центара у суседној Русији. Гвоздена руда се вади и у централном Казахстану и то су Атасуски рудници. Од неметала важна су налазишта азбеста код Кустања, фосфорита код Чимкента, а такође и близу Актјубинска.

Енергетска база у Казахстану је такође веома јака. На западу републике између река Урала и Ембе је Урало-ембански нафтоносни рејон. Нарочито је богато налазиште Мангишлак близу обале Каспијског мора. Казахстанска нафта постаје веома важан ресурс ове

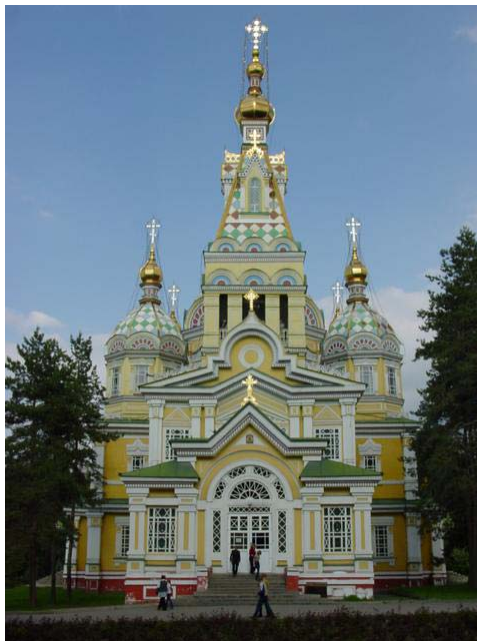
републике, можда њен најзначајнији продукт који читавој земљи даје и посебан геополитички значај. Код Гурјева се налази рафинерија за прераду нафте. Налазишта каменог угља су у басену Караганде и у Екибастуском басену.

Привреда Казахстана се све више развија мада је држава слабо насељена и не може да развије адекватне демографске радне капацитете. Са друге стране постоји обиље у виду природних ресурса и огромног простора. Индустрија се све више развија, а од времена добијања независности 1992. године траје постепен процес развоја и других грана индустрије, поред тешке и машинске које су догле биле веома развијене. Нарочито је значајан комплекс црне металургије у Караганди и Актјубинску, док је обојена металургија развијена у централном и источном делу републике. Последњих година се додатно развија хемијска и прехрамбена индустрија. Прехрамбена индустрија има широку сировинску базу, пошто се на простору Казахстана налазе велике обрадиве површине и бројан сточни фонд. Појас чернозема на северу републике као једино квалитетно тло за интензивну пољопривреду је током совјетског периода знатно проширен преуређењем дела степе, увођењем система наводњавања и делом крчења шумског фонда. Највећи део обрадивих површина је у северном и североисточном делу земље, док још једино на југу постоје мање култивисане површине у виду оаза и на обронцима високих планина. Сточни фонд је изузетно бројан пошто је сточарство традиционална привредна делатност међу Казасима који су већинско становништво делом у централном полупустињском делу републике и на југу. Традиционални номадски начин узгајања крупне стоке и оваца код Казаха све више добија модерније форме, док на северу и североистоку где етнички доминира русофонско и друго становништво европског порекла, узгајање стоке има интензиван и организован карактер фармерског типа.

За огромна казахстанска пространства веома је важан саобраћај. Железнички саобраћај је развијен на основу мреже и инфраструктуре претежно изграђене још до средине двадесетог века и он је и данас главна окосница, не само теретног већ делом и путничког саобраћаја земље. Друмски саобраћај изискује изградњу квалитетнијих путева укључујући и ауто-путеве којих готово да и нема. То је и највећа бољка казахстанског саобраћаја што само делом надомешћује релативно развијен ваздушни саобраћај. Како Казахстан располаже највећим делом источне и значајним делом северне обале Каспијског мора (језера)

приступа се нешто озбиљније него до сада изградњи трговачке морнарице и лучке и обалне инфраструктуре. То се нарочито односи на могућност поморског транспорта нафте са адекватним постројењима.

Урбана популација Казахстана се стално повећава, али с обзиром на његову слабу насељеност постоји само неколико већих градова. Највећи је Алма-Ата (око милион становника) који је дуго био престоница. Међутим, последњих година је нови главни град постао Астана на северу земље.

Православни храм у Алма-Ати

Током историје Казахстан је прикључен руској држави у етапама од XVII до почетка XIX века. Северни Казахстан физичко-географски је више део југа Западног Сибира где се такође простире појас чернозема тако да он историјски и није доживљаван као Казахстан и део Средње Азије. На том черноземном појасу су се густо насељавали Руси из европског дела Русије у периоду од XVII века и те миграције су трајале у континуитету до друге половине XX века с тиме да је постојало

неколико јачих миграционих таласа. Један је био крајем XIX и почетком XX века, а други у педесетим годинама XX века. Казахстан је проглашен за републику у саставу СССР знатно касније од осталих република, тек 1936. када је накнадно издвојен из састава Руске Федеративне Социјалистичке републике. Данас у северном Казахстану Руси и русофонско становништво (Руси, Украјинци и Белоруси) чине огромну већину популације, како у градовима тако и на руралном простору. У републици живе и Немци, али и неке друге националности у мањем броју (Пољаци, Кореанци, Јермени и др.), док на југу Казахстана апсолутно преовлађују Казаси народ турског порекла и исламске религије као и још неки други средњоазијски народи у мањем броју (Узбеци, Ујгури, разне етничке турске групе и др.). Почетком осамдесетих година у Казахстану је било 43% Руса, 8% Украјинаца, 6% Немаца, а Казаха тек 34%, док је остатак од око 9% отпао углавном на остале средњоазијске муслиманске народе (Узбеци, Ујгури, Киргизи и др). Због већег наталитета, а у мањој мери и због исељавања извесног броја Руса и русофонског становништва у Русију од 1992. године, повећао се процентурални удео Казаха у Казахстану на чак око 50%. Процент русофона је сада тек нешто око 40% укупног становништва Казахстана и они су се највећим делом повукли из јужног дела земље где сада чине само безначајну мањину. Тако је у некадашњем главном граду Алма-Ати на самом југоистоку земље још крајем осамдесетих година XX века две трећине становника чинило руско језичко становништво, док је оно данас сведено на мањину. Руси и русофонско становништво и даље већински насељавају северни део Казахстана који је економски, културно-цивилизацијски, историјски „ослоњен” на суседне регионе Русије. Председник државе је већ готово деценију и по Казах Султан Назурбајев који води политику етничке сарадње и политички и економски се ослања на Русију. То је и главни разлог зашто од стране Руса у Казахстану нису покретана за сада политичка питања о унутрашњем преуређењу земље (федерализација, аутономија, кантонизација и сл). Казахстан је члан Заједнице независних држава, а поред тога заједно са Русијом, Украјином и Белорусијом чини посебан Економски Савез ЕЭП. У исто време у оквиру регионалне економско-политичке сарадње ова земља је члан такозване Шангајске групе, заједно са Русијом, Кином и неким државама чланицама ЗНД. Политичка будућност Казахстана ће у највећој мери зависити од даљег успешног или мање успешног одржавања паритета интереса русофонске и европеидне популације становништва која већински насељава северни

и североисточни део земље (где је и сконцентрисан највећи део природних богатстава укључујући и појас квалитетног чернозема) и на сваки начин повезана са суседним руским регионима – са једне стране и казахстанске и остале муслиманске средњоазијске популације становништва која већински насељава јужни и средишњи део државе са друге стране.

Мр Драган Петровић